

Радоје Д. Симић¹ и Јелена Р. Јовановић Симић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик

О НАРАТОЛОГИЈИ (НАРАТИВИСТИЦИ) ДАНАС²

Наратологију аутори схватају као полазиште за своја *вербатолошка* истраживања. У овом раду представљен је наратолошки научни програм као нека врста уводних поставки које потребују извесне допуне и исправке.

Кључне речи: наратологија, дескриптологија, аргументологија, вербатологија, текст, дискурс

1. Уводне напомене

1. Наратологија – или наративистика – дефинише се најчешће као теорија приповедања. Она би се могла најпре придружити теорији књижевности, јер јој је у првом плану истраживања књижевно-уметнички приповедни текст. У наше време постала је врло популарна. Термин 'наратологија' предложио је Цветан Тодоров 1969. године (исп.: ЖЕНЕТ 2010: 177; ПРИНС 2011: 122), а посвећено јој је мноштво студија, између осталих и из пера најеминентнијих теоретичара данашњице, као што су Тодоров, Жерар Женет, Ролан Барт, Владимир Долежел, А. Ј. Гремас и др.

а) Но и поред огромног труда који је уложен, и поред ангажмана најбољих умова теоријске мисли о књижевном тексту, јављају се гласови сумње у напредак наратологије, гласови тј. који упозоравају на њену стагнацију и извесну кризу у коју је запала. Тако нпр. Портер Абот (2009: 15) износи неугодан утисак о унутрашњој противречности ове науке. Абот, наиме, признаје да је и његова 'студија' – „неминовно контроверзна. Разлог томе је веома једноставан – све студије наратива су противречне”:

Упркос мноштву живописних и домишљатих истраживања која су се појавила последњих тридесет година и истинском напретку до кога је дошло, још увек нема сагласности поводом било ког кључног питања у проучавању наратива. Ако наратив попут језика представља урођену људску способност коју свакодневно користимо а да тог нисмо свесни, он истовремено представља сложену и недокучиву област, која често пркоси нашим аналитичким способностима.

1 jelenajo@bitsyu.net

2 Овај рад написан је у оквиру научног пројекта 178014 *Динамичка структура савременог српског језика*, који финансира Министарство за науку Републике Србије.

Одмах пада у очи противречност и у цитираном исечку Аботовог текста, о којој аутор додуше не води расправу, али која је белодана. То је на једној страни тврдња да је 'наратив' израз опште људске способности да се изрази, тј. да језиком уобличи целокупност свог духовног бића са свим што сазнањем прима из околног света и што 'производи' сопственим умом, а на другој – да је 'наратив' израз само приповедне делатности, док остали облици језичког испољавања човековог остају ван сфере интересовања наратолога.

б) Ако је тако, а очито је тако, онда је 'симболизацијска' активност човекова далеко шира и сложенија него што је наратолози представљају. У њој се најпре издваја језичка активност 'вербализације' свега што се у људској унутрашњости креће и обликује као мисао, осећај, намера итд., а што је претежно заправо прерада вањског искуства (пропуштеног наравно кроз мрежу унутрашњих процеса и побуда, као и општих културолошких филтера колектива у којем индивидуа живи). Затим долазе други типови симболизацијске активности – помоћу слике, покрета итд. То значи да је наратологија, овако схваћена, преуска да обухвати свој предмет проучавања, и по називу и по дефиницији.

в) У другом правцу посматрана – она је каткад замишљена прешироко: као општа теорија уметничког изражавања. По дефиницији коју налазимо нпр. код Принса (ПРИНС 2011: s. v.), наратологија је део опште теорије уметности: „проучава природу, форму и функционисање приповедања (без обзира на медиј отелотворења)”. 'Приповедање' овде значи симболизацију уопште, али само 'догађаја', дакле само динамичких, а не и статичких видова реалности, и само практичне, а не и виртуелне стварности. То је, по њему: „Представљање (у виду производа и процеса, предмета и чина, структуре и структурирања) једног или више стварних или фиктивних догађаја које (мање или више видљив) приповедач или више њих саопштава једном, двојци или више њих (мање или више видљивих) наратора” (ПРИНС 2011: s. v.). Принс додаје да се не слажу сви са овако широким одређењем наратологије, те да најзначајнији међу њима, Жерар Женет (2010), сматра „да је приповедање, у суштини, начин вербалног представљања, и да укључује препричавање и казивање догађаја језиком, насупрот њиховом извођењу, односно одигравању на сцени”.

2. Но било да се схвата као опште представљање 'догађаја' у свим знаковним системима (језичка материја, слика, глума, филм, скулптура итд.), било да се ограничава на приповедање као језичку појаву, наратологија или наративистика у првом реду се занима за вањске односе: однос приповедача и слушаоца, примаоца ('наратора'), а тек у другом реду за унутрашњу страну и начин градње наративне структуре. И кад се окрене структурним питањима, наратолог се више занима за неодређени појам тзв. 'макронаратива', дакле за веће и сложеније комбинације мањих, опет неодређених 'микронаратива'³, него за стварни језички сас-

3 Додуше, 'микронаратив' се често пореди са појмом 'реченица'. На пример, Мике Бал (2000: 51) узима „реченицу као минималну јединицу текста”, али то чини више с не-

тав и особености, врсте и функционисање минималних јединица, или за начин градње сложенијих.

а) Ако се наука не усредсреди најпре на изучавање базичних састојака и њихових карактеристика, онда је даља градња теоријске зграде увек проблематична. Но овај би се моменат могао превазићи тако што ће се теорија окренути микроструктурама и њиховој накнадној експертизи – да није једног додатног неповољног момента. Наиме, нараторологи се труде да одреде физиономију 'наратива' самог по себи, не водећи рачуна о иначе јасно уоченим суседним јединицама истог нивоа, за које обично немају интересовања. Мике Бал нпр. (2000: 15-16) увиђа да нарација није једини поступак изградње текста, што значи да је 'прича' заправо опет само један од састојака приче, као што су 'догађаји, актери, место и време' састојци о којима прича 'прича':

У тексту се скоро никада искључиво не приповеда. У сваком приповедном тексту се може указати на делове који не износе догађаје већ нешто друго, рецимо мишљење о нечему, изношење онога што наратора потајно мучи и што није у директној вези са догађајима, опис неког лица, места. На такав начин се може посматрати *шита* је речено у тексту, и то онда изделити у приповедне, описне, аргументативне делове. Онда остаје питање *како* се то исказује. Често постоји јасна разлика између нараторовог стила и стила који припада актерима.

б) Неоспоран је факат да текст у начелу није 'нараторолошки' уједначен – него је по правилу комбинован од различитих пасажа. То би ваљало сматрати темељном темом нараторологије: препознавање језичких и стилских особености нарације у односу на друге врсте 'излагања', као и путева за утврђивање природе и врста текстова као таквих, као разноврсних комбинација основних врста – како рекосмо – излагања. Ауторка је запала у нејасноће и зато што је питање 'како' се нешто исказује у тексту повезала са тиме 'ко' то исказује („разлика између нараторовог стила и стила који припада актерима”), и тиме склизнула у страну од главног проблема. Постоји, међутим, разлика између 'приповедног, описног и аргументативног' стила, и евентуално других, овде непоменутих, и она је у овом односу далеко важнија него она друга – између ауторовог излагања и говора актера. Дистинкција 'аутор' – 'актер' својствена је уосталом по правилу уметничком тексту, те се усмерењем главне пажње у том правцу искључују сви типови 'неуметничких' текстова.

3. И управо ту настаје главни проблем, јер наратора не занимају ти 'други' стилови, тј. начини 'излагања'. Као што га не занимају, друкчије речено, у подједнакој мери ни како су и од којих састојака сачињени текстови „описног и аргументативног” или сл. типа, тако он за другим могућим типовима и стилима и не трага, него се ограничава на нарацију у уметничком тексту. А без ширег увида није могуће исправно дефинисати ни приповедни текст, јер ентитети једног система могу бити дефинисани само у узајамној конфронтацији. Многе невоље и

поверењем него са уверењем.

унутрашње контроверзе наратолошких истраживања леже дакле у томе што су она нужно парцијална, а не зна се у односу на шта. Тамни вилајет преко граница света по којем се креће наратолог од битног је утицаја на тај свет. А не знајући какав је тај утицај и откуд долази, какве су темељне особености тих других јединица, истраживач је нужно онемогућен да приђе природи 'наратива' и ограничен је на техничка питања каква су 'ко', 'коме', 'зашто' и 'с којом намером' говори, али не и шта се у ствари дешава кад говори. Суштина проблема остаје изван његових видика.

2. Ойсеџ и истраживачки програм нарашологије

1. Истраживање целог простора комуникацијских процеса, уз примену одговарајуће научне методологија која ће омогућити залазак у дубину и суштину проблема и осигурати систематичност сазнања – неопходан су услов успеха подухвата који је у оквиру наратологије храбро, али без свих неопходних предуслова започет.

а) Узалудан је број покушаја и количина потрошених речи. Нема успеха док се не крене са нулте линије систематски – у свим релевантним правцима: како према 'наратологији', тако и према 'дескриптологији', 'аргументологогији', 'интерпретологији' или сл., дакле: према свим релевантним врстама вербалне активности – уз ваљано вредновање и међусобно поређење резултата.

б) А ту нулту линију за ове дисциплине, или ову дисциплину, ако овако схваћена проучавања дефинишемо као истраживачки програм неке опште дисциплине, представљају лингвистичка проучавања језика на датом структурном нивоу, у којима се заправо сучељавају све разноврсне идеје о језику и његовој природи.

2. На својој страни, и наука о језику остаје у оквирима чије је границе непотребно строго оцртала.

а) За лингвисту је реченица највиши појам којим је спреман и приправан да се бави. Зато је лингвистика текста обележена као искорак на забрањен терен, и доживела по свему судећи тек половичан успех, вероватно услед недовољне припреме за предузети посао. Ту припрему свакако представљају лингвистичка знања, за виша истраживања заправо предзнања.

б) Унапређење лингвистичких знања њиховим ширењем ка простору текста и дискурса не тичу се само посних домишљања о кохезији, дакле надсинтаксичкој организацији помоћу друкчијих механизма него што су они којим оперише синтакса и граматика у целини. Много је важније бавити се типологијом текстовних конституената и текстова управо са гледишта не само прагматичких већ и организацијских функција нижих јединица у оквиру виших, нпр. 'реченице' у тексту, како с правом, али не са неопходним сазнањима о томе важном питању, напомиње Портер Абот (2009).

3. Ако „прича настаје једино путем наративизације” како више наслућујући у недоумици него објашњавајући са свешћу о природи ове

појаве, утврђује Абот (2009: 49), онда би унапред ваљало претпоставити да „deskriptiv настаје, нема сумње, deskriptivizацијом”, „аргументатив аргумент(атив)изацијом”, као и „интерпретатив интерпрет(атив)изацијом” и сл. Али Абот нема⁴ ближег увида у природу и механизме ’нарративизације’ текста или чега другог од чега постаје нарратив или нарративни текст, или шта друго релевантно за познавање нарратива. Још мање се има увида у ’deskriptivizацију’ итд. Нема ни Абот сазнања, нити је себи поставио задатак да сазна, колико је у језику тих ’-(тив)изација’, и како у језику настају.

а) Сабравши схватања изражена у нараторолошким студијама већег броја аутора, А. Марчетић (2004: 16) долази до схватања нпр. да „значање једне приче, схваћене као низ међусобно повезаних догађаја, битно је условљено начином на који је прича испричана”, и средствима којима је израђена, рекло би се, дакле језичким елементима и поступцима.

Када се промени начин приповедања – перспектива, приповедачки глас, врста композиције, језичка средства – битно се мења ’смиаони склоп’ целе приче, па самим тим и значење које добијају предочени догађаји. Значење једне приче није условљено само њеним ’садржајем’, низом догађаја који чине њену фабуларну потку, већ и формом којом је тај ’садржај’ предочен [...]

б) Замислићемо се пред овим цитатом, јер сем исправног става о општој зависности структурних својстава текста од језичке и семантичке грађе и начина њихова уобличавања, он сугерира мисао да ’смиаони склоп приче’ настаје употребом средстава од којих прича настаје, као и склапањем у одговарајуће структуре. Постоји ипак и обрнута перспектива: ’смиаони склопови’ не настају из самих речи по себи, већ бар тако што се приређују ’језичким склоповима’, или по некима: што се ови потоњи приређују првима; семантичка структура ’приче’ по нашем схватању претходи формалној⁵. Знаковна биполарност сугерира мисао да изградња текста заправо креће из два правца – из правца семантичких структура, на једној страни, и језичких у ужем смислу речи (дакле језичких јединица и њихових међуодноса у структурама изражавања), на другој. Врхунац градилачког процеса представља међусобно усклађивање структурних елемената једног и другог типа.

4. И баш о „форми којом је ’садржај’ предочен”, или којом се бар до некле и уобличава – у вербално уобличеном виду то је свакако језик – најмање брину нараторологи.

4 Хоћемо рећи да нису још пронађене ни јединице које носе дистинкцијске карактеристике нарратива, нити је познат њихов однос према нарративу или сл.

5 Лексика и граматика језичких структура нису средство примарног стварања семантичке структуре, већ у најбољем случају њеног ’прикупљања’ и ’употребе’, њеног уређења и изградње семантичког склопа ’приче’ од те грађе. Обрнуто је, у начелу, на рецептивној страни, јер прималац прво долази у додир са фонијском или графичком материјом и њеним склоповима, тумачи њихов смисао, и гради садржај по њеним ’сугестијама’. Но било како да схватимо однос форме и садржаја – у сваком случају је тај однос кључна појединост о којој ваља водити рачуна у истраживању ’текстовних’ облика у којима се обавља комуникација, између осталог и нарративних.

а) У свим детаљима које ауторка цитираног објашњења наводи, било како да се гледа на однос формалне и 'смисаоне' потке – језик игра битну улогу, па се мора схватити као основа приповедног текста. Ми смо мишљења да је лингвистика кадра помоћи наратологији да своје истраживачке подухвате изведе на прави пут. Истовремено мислимо да наука о језику није склона, нити би лингвисти требало у то да се упуштају, да издвоји само оне појаве у језику које су од помоћи наратолозима, и да се усмери искључиво на наратолошке основе.

б) Потребно је засновати како наратолошке, тако исто и 'дескрипτοлошке', 'аргументолошке', 'интерпретолошке' или сл. категорије, изградити методе за њихово откривање у језику, дефинисање и класификовање, и објаснити њихова структурна и прагматичка својства и њихове функције у изградњи виших структурних облика. Зато бисмо ми говорили не о наративизацији – него глобално о 'вербализацији', не само текстовних облика, него и дубље: свега што човек има саопштити човеку. Општа научна дисциплина која би обухватила све поменуте облике излагања могла би у том случају добити назив *вербатологија*.

5. Питање је, наравно, где у лингвистичким идејама и особеностима језика пронаћи полазиште за заснивање вербатологије, тј. за истраживање вербализацијских поступака и процеса. Ствар је ипак много једноставнија и лакша него што се и наслутити може. Постоје у лингвистици значајна истраживања у тим доменима, само су окренута у другим смеровима, делом и онима које диктира уоквирење науке о језику у простор ограничен реченицом, како горе рекосмо, а делом целини текста и врстама 'излагања' или стиловима како их горе помену смо – целом ширином.

а) Предмет наратологије и других поменутих дисциплина, одн. вербатологије у целини, лежи дакле између те две перспективе: између микроистраживачких настојања лингвистичке теорије и макро плана функционалне стилистике (СИМИЋ, ЈОВАНОВИЋ 2002).

а1) Примера ради, неки руска теоретичари текста покушавају да утврде основне ћелије из којих се он састоји, а које га карактеришу као 'излагање': наратију, дескрипцију, аргументацију итд. Резултати тих истраживања од користи су наратологији, али и осталим поменутих дисциплинама. На другој страни, и нека лингвистичка сазнања од великог су значаја у овом погледу. Узмимо само један пример који се сâм по себи нуди. У синтакси глаголских облика детаљно је обрађена 'приповедачка', на једној страни (*Састјану се медвед, свиња и лисица и реше да сеју њшеницу*), и 'квалификативна' служба неких личних глаголских облика (*Над њиш се наднеле њешке лишице*), на другој (СТЕВАНОВИЋ 1991), па је то ушло чак и у мале граматике српског језика (СИМИЋ, ЈОВАНОВИЋ 2007: 211)⁶.

6 У примерима сличним нашем овдашњем – *На њадинама Јухора расула се села; - У необично складном рељефу његова лица смесшила се два свећуцава ђорска извора ѡамних очију* – тамо се каже да су „односи представљени као резултат кретања, као

а2) Наратолози нису довољно информисани о тим истраживањима, исто као што су лингвисти незаинтересовани да та истраживања прошире проучавањем улоге ових и других категорија у вишим формама излагања од реченице.

б) Али, наравно, није лако показати праву природу приповедања и писања преко приповедачке и квалификативне употребе глаголских облика и сл., јер су ове врло скромно објашњене. Нпр. дефиниција приповедне функције глаголских облика у граматикама заправо је најчешће циркуларна: 'облици који се употребљавају у приповедању'.

3. *Даље иерсијективне*

1. Наратологија је, по свему судећи, настала из извесних недоумица које су владале у текстологији, и из ње изниклој лингвистици текста (дискурса). Ова потоња је требало да дâ неопходна објашњења за појаве које су почеле мучити текстологе, а које нису умели разрешити. То су управо проблеми структурне изградње текста/дискурса. А на томе терену поколебала се и наратологија, на терену структуре текста.

а) Унапред се мора признати: обе науке, и лингвистика текста/дискурса⁷ и наратологија, покренуле су многа питања о којима се у науци о језику или слабо, или никако није водило рачуна. Ради се о питањима организације глобалних структура, пре свега језичких, али и знаковних уопште. Идеје о томе сабране су и теоријски сажете у тзв. теорију текста или дискурса. Али ова дисциплина је запала у тешкоће услед немогућности дефиниције основних и виших јединица из којих се састоји текст, као и начина изградње текста од тих јединица.

б) Управо су тај проблем уочили руски теоретичари текста, и покушали де се с њим изборе, но њихови резултати остали су на руским бескрајним просторима, и нису имали утицаја на западну теорију текста. Тамо се – на Западу – о проблему јединица и њихове природе почело расправљати управо у наратологији. Но наратологија се усредсредила на једну врсту текста, првенствено књижевно-уметничког. Тиме је изборила статус једне од базичних дисциплина књижевне теорије данас.

в) Али не увиђајући једну темељну ствар, тј. да се њена тематика у извесном смислу тиче и науке о језику, и то много дубље и шире него што се то види из наратолошких истраживања, наратологија не може учинити више ни један корак напред, као ни лингвистика текста. Разлог стагнације наратолошких истраживања ми видимо пре свега у томе што се наратологијом баве они стручњаци којима је књижевност основно поље истраживања, те што неке појаве за које је потребно лингвистичко

окамењени покрети, природне појаве заустављене и смирене у необичном поретку облика'.

7 О 'тексту' и 'дикурсу' овде не намеравамо отворати дискусију, јер је тој тематици окренута наша Теорија текста, коју смо управо припремили за штампу (СИМИЋ, ЈОВАНОВИЋ 2013: у шт.). У овом раду поменути два термина употребљаваћемо као синониме.

образовање остају у сенци, или су сасвим запостављене, а од значаја су за ову врсту истраживања. Многи проблеми наратологије морају се укључити у круг језичко-прагматичких, па чак делом и језичко-структурних испитивања.

2. Легитимност оваквог става потврђују основна разјашњења вероватно највећег ауторитета у наратологији, Жерара Женета (2010: 11-12). У три тачке он сажима своје теоријске погледе, и све три се претежно дотичу лингвистике приповедања.

а) Прва се бави 'причањем' као процесом:

У неком примарном смислу – који је у данашњој употреби најубичајенији и централан – причање је наративни исказ, усмени или писмени дискурс (discours) који извештава о једном догађају или низу догађаја [...]

б) Друга тачка Женетовог истраживачког програма обухвата догађаје који чине предмет, одн. тему или тематику причања:

У једном друкчијем, мање распрострањеном смислу, који је данас код аналитичара и теоретичара наративног садржаја постао уобичајен, причање обухвата след реалних или фиктивних догађаја који чине предмет приповедања и њихове различите међуодnose – такве као што су повезаност, контраст, понављање итд. 'Анализа' приче значи тада да се у истраживање узима комплекс поступака и ситуација које се посматрају саме за себе, без обзира на језички или друге медије, и да нас о њима обавештава [...]

в) „У трећем смислу, који је вероватно најстарији, причање значи још један догађај: овај пут не онај о којем се приповеда, него онај који се састоји у томе да неко прича: сâм акт наратије”.

Без наративног акта не може постојати ни наративни исказ, и сходно томе ни наративни садржај.

3. Јасно је да је наратија нека, или једина врста причања. Али није истина да наративни садржај настаје ни из чега, да се ствара у процесу стварања текста/дискурса и исказном поступку. Истина је, међутим да се 'причањем' сâм садржај на неки начин уобличава и транспонује у интерсубјективно егзистентну појаву која се зове информација, и да исказ, дакле језичка форма у коју се у наратији обликује информација, – чини у свему томе основну полуку.

а) У анализи наративног кода заобилазити исказ, по себи значи промашај. Ту је Женет потпуно у праву. Ми смо, у свему томе, мишљења да наративни садржај бар делом, и бар у неким аспектима претходи настанку језичког облика. Исказ уобличава, а не 'ствара' садржај у смислу примарне креације.

б) То би био апсурд⁸ и у односу на уметничку фикцију: и она не настаје ни из чега, већ из искуственог материјала и духовних резерви у које

8 Сапир-Ворфова теорија о примарности језика у односу на мисао појединца и колектива, без обзира на снажан Хумболтов ауторитет на који је ослоњена, и на домишљатост са којом је изведена, у тако екстремним формулацијама није научно прихватљива (СИМИЋ 1997: 178-180).

се тај материјал укључује, и из којих бива у прерађеном виду активирана 'фикција', са тзв. 'експонативном' доградњом.

Цитирана литература

- Abot 2009: Н. Porter Abot, *Uvod u teoriju proze*, Београд: Службени гласник.
 Bal 2000: М. Bal, *Naratologija, Teorija proze i pripovedanja*, Београд: Narodna knjiga.
 Genette 2010: Gérard *Die Erzählung* – 3. Aufl, Paderborn: Wilhelm Fink.
 Marčetić 2004: А. Marčetić, *Figure pripovedanja*. Београд: Narodna knjiga.
 Prins 2011: Дž. Prins, *Naratoški rečnik*, Београд: Службени гласник.
 Simić 1997: R. Simić, *Uvod u filozofiju stila*, Београд: Univerzitet u Beogradu.
 Simić, Jovanović 2002: R. Simić, J. Jovanović, *Osnovi teorije funkcionalnih stilova*, Београд: Jasen.
 Simić, Jovanović 2007: R. Simić, J. Jovanović, *Srpska gramatika*, Београд: NDSJ i Jasen.
 Simić, Jovanović 2013: R. Simić, J. Jovanović, *Teorija teksta*, Београд: Jasen.
 Stevanović 1991: М. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma) I-II*. – 5. izd. Београд: Naučna knjiga.

Radoje D. Simić

Jelena R. Jovanović Simić

ON NARRATOLOGY TODAY

Summary

The paper discusses narratology and its position in the system of related disciplines. The conclusion is that narratology has ended up in a certain crisis and that the crisis has been caused by the limited views and scientific methodologies realized in this discipline. The help of linguistics is necessary, as well as a frontal approach to all forms of expression of the same order as narration, such as description, argumentation, explication etc.

Keywords: narratology, descriptology, argumentology, verbatology, text, discourse

Примљен 31.01.2014.

Исправљен 18.02.2014.

Прихваћен 26.02.2014.